

Narojczyk, Krzysztof

Internet dla historyków

Przegląd Historyczny 93/3, 321-340

2002

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

KRZYSZTOF NAROJCZYK
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
Instytut Historii

Internet dla historyków

Od początku istnienia nauk historycznych jednym z ważnych elementów osiągnięcia wartościowych wyników był dostęp do możliwie szerokiej bazy źródłowej. Stopniowo, w miarę wkraczania ludzkości w coraz to nowe stulecia rozwoju, liczba eksplorowanych naukowo źródeł zaczęła lawinowo rosnąć. Zmusiło to historyków do wyodrębniania coraz dalej posuniętych specjalizacji naukowych, tak co do epok historycznych, jak i przedmiotu badań oraz wymagań warsztatowych. Powstawały wyspecjalizowane instytucje, gromadzące i udostępniające badaczom źródła historyczne. Jeszcze niedawno analiza dowolnego, jednostkowego egzemplarza źródła wymagała osobistego kontaktu badacza z tymże egzemplarzem. Narzucało to szereg bardzo istotnych ograniczeń w możliwościach analizy wielu problemów badawczych, do których istniała obszerna nawet, lecz rozproszona baza źródłowa. Problem ten częściowo rozwiązywała technologia mikrofilmowania, jednakże jej ogólny dość wysoki koszt uniemożliwiał zastosowanie tej metody udostępniania rzadkich egzemplarzy na skalę masową. Poza tym w dalszym ciągu czynnością bardzo czasochłonną pozostawała kwerenda archiwalna. Często postęp prac badawczych uzależniony był od przysłowiowego łutu szczęścia i umiejętności poruszania się w bardzo obszernych i niedostatecznie w wielu przypadkach uporządkowanych inwentarzach i katalogach.

Na początku lat osiemdziesiątych w instytucjach gromadzących i udostępniających literaturę lub źródła historyczne na szerszą skalę zaczęto stosować technologię komputerową. Zaowocowało to masowym powielaniem dotychczasowych, fiskalnych katalogów i inwentarzy także w postaci elektronicznej. Jednakże prawdziwa rewolucja w obiegu informacji naukowej zapoczątkowana została dopiero wraz z pojawieniem się globalnej sieci komputerowej Internet oraz upowszechnieniem na masową skalę dostępu do jej zasobów. Rewolucja ta, której jesteśmy obecnie świadkami i uczestnikami dopiero nabiera tempa. Wydaje się, że nowe, szybkie i łatwo przeszukiwalne medium, jakim jest Internet, stanowić może już w niedalekiej przyszłości skuteczne remedium na trudności w docieraniu przez badaczy do zgromadzonej przez rozmaite instytucje spuścizny dziejowej ludzkości, umożliwiając jednocześnie dostęp praktycznie nieograniczonemu gronu historyków do rzadkich i chronionych egzemplarzy. Już dzisiaj w zasobach sieci można znaleźć setki tysięcy stron traktujących o wszystkich aspektach szeroko rozumianych nauk historycznych. W skali masowej dostępne są informacje dotyczące:

- a) instytucji, towarzystw i organizacji naukowych;

- b) zasobów archiwalnych i bibliotecznych;
- c) poszczególnych historyków z wyszczególnieniem przedmiotu ich badań;
- d) rezultatów i wyników badań prowadzonych zarówno w ramach różnorodnych programów badawczych, jak i przez indywidualnych historyków;
- e) systemów i programów kształcenia akademickiego;
- f) oprogramowania użytecznego w badaniach historycznych;
- g) dostępnych sieciowo tekstów naukowych, materiałów kartograficznych, ikonograficznych i audiowizualnych;
- h) życia naukowego i obiegu informacji naukowej.

Jako pierwsi w skali masowej nowe medium zaczęli wykorzystywać historycy amerykańscy. Wiązało się to z lawinowym rozwojem nowej technologii prezentacji danych w sieci określanej jako WWW. Oparta na intuicyjnym interfejsie graficznym nie wymagała od użytkownika dla sprawnej eksploracji zasobów głębszego przygotowania komputerowego. Istotą jej jest technologia hipertekstu, pozwalająca tworzyć skomplikowane struktury powiązanych ze sobą stron i interakcyjne, tj. zależne od decyzji użytkownika poruszanie się pomiędzy nimi za pomocą odnośników — linków.

Według szacunków Massachusetts Institute of Technology w czerwcu 1993 r. funkcjonowało w Internecie 130 stron WWW. Do końca roku liczba ta wzrosła do 623, w styczniu 1996 r. przekroczyła 100 tys., zaś rok później zarejestrowano już ponad 650 tys. stron WWW¹. W roku 2000 światowa pajęczyna WWW liczyła ponad bilion stron i ponad 72 mln węzłów sieciowych². Większość tych stron posadowiona była na serwerach amerykańskich. Już w 1995 r. ukazał się specjalistyczny przewodnik korzystania z sieci WWW dla początkujących historyków³. Autorzy w przystępny sposób opisali w nim budowę i zasady posługiwania się siecią WWW, wyczerpująco przedstawili podstawowe, dostępne wówczas, zasoby sieciowe leżące w sferze zainteresowania historyków (znaczna część tych odnośników jest aktualna do dzisiaj), podali też opis, jak samodzielnie zaistnieć w sieci, czyli jak stworzyć własną stronę domową WWW. Dzisiaj funkcjonuje już w Internecie wielowarstwowa, skomplikowana i bardzo różnorodna infrastruktura skupiająca tysiące instytucji i badaczy zajmujących się profesjonalnie lub amatorsko historią. Internet jest współcześnie bez wątpienia największą biblioteką naukową świata, do której dostęp mają dziesiątki tysięcy historyków. Dostęp ten ulega aktualnie daleko idącemu uproszczeniu wraz z rozwojem telefonii komórkowej i cyfrowych platform telewizyjnych. W wielu krajach świata wykształciły się wyspecjalizowane agendy i organizacje wspierające komputeryzację nauki historycznej na wszystkich etapach postępowania badawczego, kształcenia studentów oraz popularyzacji jej osiągnięć:

1). Association for History and Computing (AHC) <<http://odur.let.rug.nl/ahc>>. Międzynarodowa organizacja promująca stosowanie technologii komputerowej na wszystkich szczeblach i etapach badań historycznych oraz nauczania historii. Ideę powołania takiej instytucji sformułowano po raz pierwszy na konferencji zorganizowanej przez University of London w marcu 1986 r. Rok później kolejna konferencja powołała Towar-

¹ Massachusetts Institute of Technology, <<http://www.mit.edu/people/mkgray/net/web-growth-summary.html>>.

² Szacunki Internet Software Consortium <<http://www.isc.org/ds/WWW-200001/report.html>>.

³ Mc Michael A., O'Malley M., Rosenzweig R., *Historians and the Web: A Beginner's Guide*, American Historical Association's Newsletter „Perspectives”, January 1996 <<http://chnm.gmu.edu/chnm/beginner.html>>.

rzystwo i określiła jego zadania statutowe. Ma ono obecnie członków narodowych z Europy oraz USA, Kanady i Izraela — łącznie 22. Do 1999 r. odbyło się 14 międzynarodowych konferencji poświęconych różnym aspektom stosowania komputerów w historii. Gospodarzem XV Konferencji w 2001 r. był Poznań.

2). American Association for History and Computing <<http://www.theaahc.org>>, amerykański odpowiednik AHC, wydaje regularnie od 1998 r. elektroniczne czasopismo „Journal of the Association for History and Computing” <<http://mcel.pacificu.edu/JAHC/jahcindex.htm>>, w którym znaleźć można wiele interesujących materiałów dotyczących zastosowań technologii komputerowej w badaniach i nauczaniu historii.

3). Center for History and New Media <<http://chnm.gmu.edu>>, utworzone w 1994 r. jako efekt współpracy George Mason University (GMU) i American Social History Project (ASHP). Ideą Centrum jest wprowadzanie nowych mediów i technologii informacyjnych do praktyki w badaniach i nauczaniu historii. Aktualnie realizuje kilkanaście zakrojonych na szeroką skalę projektów zmierzających do udostępnienia na CD-ROM lub w sieci WWW podstawowych dokumentów źródłowych, odnoszących się do wybranych zagadnień historycznych, np. Wielkiej Rewolucji Francuskiej.

4). Inter-University Consortium for Political and Social Research <<http://www.icpsr.umich.edu>>. Powołane w 1962 r. konsorcjum ponad 400 uniwersytetów, szkół wyższych i instytucji naukowych z całego świata. Polska reprezentowana jest jedynie przez Instytut Studiów Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego. Członkowie konsorcjum mogą korzystać z udostępnionych przez innych uczestników tego przedsięwzięcia zasobów sieciowych.

Potężnym impulsem w rozwijaniu zasobów historycznych w sieci WWW było wsparcie, jakie idea ta uzyskała ze strony instytucji edukacyjnych, zwłaszcza amerykańskich. Warto odwiedzić np. World Lecture Hall <<http://www.utexas.edu/world/lecture>>. Jest to opracowany przez University of Texas ogromny katalog linków do stron WWW, prowadzonych przez instytucje akademickie z całego świata, dotyczących różnych dziedzin nauki i kultury, które publikują swoje materiały kursowe. Wybranie w wyszukiwarce kategorii *history* daje ciekawy przegląd specjalistycznych kursów tematycznych z zakresu historii prowadzonych na różnych uniwersytetach. Część zalecanych lektur i materiałów dostępna jest w sieci.

Dzisiaj prawie każda uczelnia lub college w USA prowadząca studia historyczne ma własną witrynę WWW. Aby zdać sobie sprawę ze skali dostępności stron domowych tych ośrodków, wystarczy odwiedzić portal History Departments Around the World <<http://chnm.gmu.edu/assets/historydepts/departments.php?function=find>>. Jest to ogromna lista adresów stron internetowych nieomal 1200 wydziałów historii z różnych (895 z USA i 296 innych) uczelni całego świata. Standardowo przedstawiają one profil i program kształcenia, podejmowaną problematykę badawczą, sylabusy do prowadzonych zajęć, kadrę naukowo-dydaktyczną. Często witryny te prezentują także obszerne zestawy linków do innych stron „historycznych”. Wiele z tych uczelni wyodrębniło specjalistyczne oddziały w swoich bibliotekach, których zadaniem jest gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie tekstów historycznych *on-line*. Niejednokrotnie są to długofalowe, doskonale zaplanowane specjalistyczne programy, zmierzające do udostępnienia w formie elektronicznej kompletu podstawowych źródeł odnoszących się do określonego wydarzenia lub zjawiska dziejowego. Powstają w ten sposób bardzo wartościowe kolekcje, mające ogromną wartość poznawczą zarówno dla studentów historii, jak i profesjonalnych

badaczy. Wraz z szybkim wzrostem liczby historyków korzystających z zasobów sieciowych zaczęły powstawać przedsięwzięcia komercyjne, przygotowujące dla nich profesjonalną informację i pobierające za to opłaty. Także wydawnictwa dostrzegły potęgę nowego medium. W sieci masowo pojawiły się abstrakty prac naukowych oraz elektroniczne wersje wydawnictw istniejących dotychczas w formie „papierowej”. Następnym etapem są coraz liczniejsze czasopisma i periodyki, wydawane już wyłącznie w wersji cyfrowej. Dostęp do większości tych zasobów wymaga wniesienia wydawcy określonych opłat, często w formie subskrypcji. Wiele instytucji akademickich wykupuje dla swoich naukowców i studentów u poszczególnych wydawców licencje zbiorowe. Oznacza to, że dostęp do subskrybowanych zasobów ma automatycznie każdy użytkownik łączący się z komputera pracującego w obrębie kampusu akademickiego, tzn. o określonym adresie IP. W przypadku połączenia zewnętrznego (spoza kampusu) wymagane jest podanie indywidualnego identyfikatora nadanego przez uczelnię. W praktyce oznacza to bezpłatny dostęp do ogromnej ilości komercyjnych stron WWW poświęconych nauce (im uczelnia jest zamożniejsza i bardziej prestiżowa — tym ilość ta jest większa).

Liczba dostępnych dziś w sieci stron o tematyce historycznej jest tak duża, że odnalezienie i wyselekcjonowanie odpowiednich materiałów następcza początkującym „internetowo” historykom poważne trudności. Zasadniczo dostępne są dwa tryby poszukiwań:

a) przeglądanie sieci (przeskoki od strony do strony za pomocą umieszczonych na tych stronach linków — odnośników);

b) przeszukiwanie sieci za pomocą wyszukiwarek internetowych.

Użyteczność standardowych wyszukiwarek, np. AltaVista <<http://altavista.com>>, Yahoo <<http://www.yahoo.com>> itp., jest mocno ograniczona. Indeksują one automatycznie sieć za pomocą robotów wyszukujących brzmienie poszczególnych słów występujących na stronach WWW lub użytych w tzw. metaznacznikach (są to słowa kluczowe zdefiniowane przez autora strony dla określenia jej charakteru i zawartości). Zatem szukając określonej informacji musimy przewidzieć, jakie konkretne słowa lub frazy mogą wystąpić na zawierających te informacje stronach. Nie zawsze jest to takie oczywiste, zaś użycie w poszukiwaniach określeń zbyt ogólnych powoduje wyświetlanie tak dużej ilości stron, że przejrzanie ich wszystkich jest nierealne. Pojawiły się wprawdzie wyszukiwarki oparte na innym algorytmie wyszukiwawczym — Google <<http://www.google.com>>, ale w dalszym ciągu nie potrafią one wartościować treści merytorycznej strony. Po wpisaniu określonego zestawu określeń wyselekcjonowane zostaną zarówno strony z zawartością w pełni profesjonalną, jak i proste strony domowe tworzone przez hobbystów. Często okazuje się, że selekcja dokonana ręcznie przez człowieka jest wartościowsza, aczkolwiek niejednokrotnie oparta na węższym zasobie stron WWW. W ten sposób powstają tzw. portale (ang. *gateway*) internetowe, czyli specjalistyczne witryny WWW zawierające treści z określonej dziedziny wiedzy oraz gromadzące informacje o dostępnych w sieci zasobach z tej dziedziny. Przy korzystaniu z nich nie można jednak w dalszym ciągu zapomnieć o daleko idącym krytycyzmie w stosunku do prezentowanych materiałów i treści. Zawsze trzeba rozważyć problem autentyczności dokumentu, celu jego umieszczenia, wierności z oryginałem i aktualności. Z reguły najbardziej wiarygodne są witryny posadzone na serwerach uznanych instytucji i ośrodków naukowych oraz akademickich.

W prostszej wersji często spotyka się witryny zawierające jedynie zestawy linków — odnośników do miejsc w sieci, które zdaniem twórcy takiej witryny warto odwiedzić w poszukiwaniu informacji historycznej. Jednym z pierwszych portali historycznych

był utworzony w marcu 1993 r. World-Wide Web Virtual Library's History Index <<http://www.vlib.org/History.html>>. Stanowi on część składową Centralnego Katalogu Historycznego (History Central Catalogue), prowadzonego na University of Kansas <<http://www.ukans.edu/history/VL>>. Dziś witryna ta stanowi klasyczny przykład specjalistycznego, redagowanego na najwyższym profesjonalnym poziomie portalu historycznego. Zawiera on bardzo obszerny katalog światowych zasobów sieci WWW dotyczących szeroko rozumianych nauk historycznych, w tym zwłaszcza informacje o: instytucjach naukowych, bibliotekach, archiwach, publikacjach dostępnych w sieci *on-line*.

Odnalezienie poszukiwanej informacji ułatwia wielowątkowa klasyfikacja przeszukiwania katalogów. Umożliwia ona selekcjonowanie według następujących zasad:

- a) historia określonych krajów lub regionów;
- b) określone rodzaje instytucji naukowych gromadzących źródła historyczne (archiwa, biblioteki, muzea itp.);
- c) określony typ materiałów i opracowań: bibliografie, indeksy, czasopisma historyczne, bazy danych, teksty elektroniczne, różnorodne materiały ikonograficzne, mapy historyczne itp.;
- d) różne dyscypliny historyczne, np. metodologia, archeologia, demografia, chronologia historyczna;
- e) problemy szeroko rozumianej edukacji historycznej;
- f) różne aspekty technologii internetowej: wyszukiwarki, oprogramowanie do badań historycznych;
- g) ośrodki nauki historycznej, uniwersytety, szkoły i towarzystwa naukowe, listy dyskusyjne;
- h) ery i epoki historyczne, np. starożytny Rzym, średniowieczna Europa;
- i) określone problemy i tematy historyczne, np. historia nauki, kultury, klimatu, Holocaustu, islamu, niewolnictwa, miast itd.

Wartościowych witryn i portali historycznych obecnie jest już bardzo dużo. Oprócz Centralnego Katalogu Historycznego w poszukiwaniu informacji i materiałów na konkretny temat warto odwiedzić także:

1). Bibliographical Guide for History Students <<http://www.rdg.ac.uk/AcaDepts/lh/History/bibguide.htm>>, bardzo bogaty, prowadzony przez University of Reading zbiór odnośników do katalogów elektronicznych wielu bibliotek naukowych w Wielkiej Brytanii i na świecie oraz archiwów oferujących sieciowy dostęp do swoich zasobów.

2). History Guide <<http://www.historyguide.de>>, portal prowadzony przez bibliotekę uniwersytetu w Getyndze (University Library at Göttingen, Germany). Zawiera ponad 1600 adresów do stron poświęconych nauce historycznej w zakresie historiografii, historii regionalnej, organizacji i instytucji naukowych, encyklopedie, bibliografie, czasopisma elektroniczne, materiały źródłowe.

3). WWW Sites for Historians <<http://www.hist.unt.edu/09-www.htm>>, obszerny zestaw linków do stron, przygotowany przez wydział historyczny University of North Texas. Podział na ponad dwadzieścia kategorii tematycznych.

4). Portal „History” <<http://www.ihinfo.ac.uk/welcome.html>>. Utworzony w 1993 r. na uniwersytecie londyńskim w ramach Institute of Historical Research. Jego główne zadanie polegać ma na kształtowaniu umiejętności korzystania z sieci przez historyków i studentów historii oraz umożliwianiu łatwego dostępu do źródeł opublikowanych *on-line*. Zaimplementowana wyszukiwarka History *on-line* przeszukuje ponad 40 tys. rekor-

dów z informacjami na temat nauki historycznej w Zjednoczonym Królestwie (książki, artykuły, naukowcy, prowadzone aktualnie i zakończone wcześniej badania naukowe, seminaria historyczne). Istnieje możliwość stosowania filtrów geograficzno–terytorialnych i chronologicznych. Bardzo rozbudowana baza na temat źródeł historycznych z podziałem na wiele kategorii.

5). The Subject Centre for History, Classics & Archaeology <<http://hca.ltsn.ac.uk>>, prowadzony przez University of Glasgow portal poświęcony głównie nauczaniu i studioванию historii. Informacje o nowinkach technologicznych, konferencjach i seminariach, liczne linki do banków materiałów źródłowych.

6). Humbul Humanities Hub <<http://www.humbul.ac.uk/output/subout.php?subj=history>>, specjalistyczny portal prowadzony przez Uniwersytet w Oksfordzie gromadzący informacje o węzłach sieci, zawierających źródłowe materiały historyczne.

7). Przewodnik po stronach poświęconych historii, przygotowany przez bibliotekę uniwersytetu w Yale (Yale University Library) <<http://www.library.yale.edu/pubstation/subjectlist.html#HISTORY>>.

8). Web Sites for Organisations... <<http://web.uccs.edu/~history/index/historg.html>>, prowadzony przez wydział historyczny University of Colorado w Colorado Springs portal historyczny z wieloma interesującymi linkami do archiwów, tekstów *on-line*, czasopism, ośrodków naukowych.

9). VIVA (The Virtual Library of Virginia) <<http://www.viva.lib.va.us>>, konsorcjum ponad 50 uniwersytetów i szkół wyższych oraz instytucji naukowych. Oferuje obszerną kolekcję tekstów elektronicznych oraz dostęp do katalogów bibliotek naukowych uczestników konsorcjum.

10). History Channel.com <<http://www.historychannel.com>>, portal historyczny związany ze znanym kanałem telewizyjnym od wielu lat popularyzującym historię; przeznaczony raczej dla hobbystów amatorów.

11). The History Net <<http://www.thehistorynet.com>>, portal historyczny, zawierający wiele ciekawych materiałów o charakterze przyczynkarskim.

12). World History Archives <<http://www.hartford-hwp.com/archives/index.html>>, archiwum tekstów historycznych w układzie geograficzno–terytorialnym.

13). History Collections <<http://www.lib.berkeley.edu/Collections/History>>. Prowadzony przez bibliotekę uniwersytetu w Berkeley portal z linkami do materiałów poświęconych historii Stanów Zjednoczonych oraz historii świata — podział geograficzno–rzeczowy, liczne odnośniki do innych portali historycznych.

14). Internet History Sourcebooks Project <<http://www.fordham.edu/halsall>> jest efektem realizacji projektu Paula Halsalla z wydziału historycznego Uniwersytetu Północnej Florydy. Zawiera ogromną kolekcję odnośników do tekstów historycznych prezentowanych bezpłatnie w sieci dla celów edukacyjnych. Reprezentowane są trzy wielkie epoki historyczne: starożytność, średniowiecze i epoka nowożytna. Oprócz tego istnieją podkatalogi poświęcone określonym zagadnieniom lub regionom, np. historii Afryki, wschodniej Azji, Indian, Żydów, nauki, islamu, kobiet. Niestety, brak zaimplementowanej wyszukiwarki. Tekstów należy poszukiwać przemieszczając się do poszczególnych działów katalogu. Niezwykle interesującym uzupełnieniem jest dział „Multimedia & History”, zawierający liczne odnośniki do banków danych z materiałami ikonograficznymi, kartograficznymi, nagraniami dźwiękowymi i filmowymi.

15). Center for Electronic Texts in the Humanities <<http://www.ceth.rutgers.edu>>, centrum utworzone przez Rutgers University, dysponujące dużą kolekcją tekstów elektronicznych.

Większość z wymienionych wyżej portali historycznych ma charakter ogólny, tzn. gromadzi i udostępnia informacje oraz materiały mogące zainteresować historyka na wszystkich etapach postępowania badawczego. Zgodnie ze swoją nazwą stanowią one swoistą bramę otwierającą historykowi świat Internetu. W wielu wypadkach ilość stron i odnośników oferowanych przez portale jest tak duża, że dla sprawnego wyszukiwania informacji autorzy wyposażyli je w wewnętrzne wyszukiwarki. Najczęściej, w warstwie logicznej wyszukiwarki te funkcjonują podobnie jak standardowe narzędzia wyszukiwawcze stosowane w Internecie, tzn. operują słowami kluczowymi wpisywanymi przez użytkownika i ewentualnie połączonymi operatorami logicznymi. Posługiwanie się nimi nie wymaga zatem posiadania dodatkowych umiejętności informatycznych. Pojawiają się także specjalistyczne ogólnosięciowe wyszukiwarki historyczne. Obok wspomnianej wyżej History on-line <<http://ihr.sas.ac.uk/search/welcome.html>> wymienić warto np. Argos <<http://argos.evansville.edu>>, bardzo interesującą inicjatywę University of Evansville. Wyszukiwarka ta na bieżąco przeszukuje i indeksuje najważniejsze akademickie katalogi i portale historyczne, koncentrując się głównie na historii starożytnej i średniowieczu.

Oprócz witryn ogólnohistorycznych w sieci Internet występują bardzo liczne strony WWW i specjalistyczne portale wspierające określony etap postępowania badawczego lub dotyczące określonej dyscypliny bądź epoki historycznej. Na etapie zestawiania bibliografii warto odwiedzić:

1). LibDex — the library index <<http://www.libdex.com/>>, katalog stron domowych ponad 17 tys. bibliotek na świecie. Ponadto bardzo efektywna, specjalistyczna wyszukiwarka, ułatwiająca odszukanie żądanej książki.

2). Libweb — Library Servers via WWW <<http://sunsite.berkeley.edu/Libweb/>>. Prowadzony przez University of California, Berkeley katalog ponad 5800 stron różnych bibliotek z ponad 100 państw świata, aktualizowany raz na dobę. Możliwość poszukiwania według kategorii: biblioteki narodowe, akademickie, publiczne, stanowe, organizacje i korporacje, specjalistyczne oraz według kryteriów geograficznych, a także przeszukiwanie w poszukiwaniu określonego słowa w nazwie lub lokalizacji biblioteki. Liczne linki do podobnych stron.

3). Lib-web-cats <<http://staffweb.library.vanderbilt.edu/branding/libwebcats.html>>, katalog ponad 5000 bibliotek na świecie osiągalnych sieciowo.

4). Library and Archival Exhibitions on the Web <<http://www.sil.si.edu/SILPublications/Online-Exhibitions/online-exhibitions-frames.htm>>, imponujący zbiór linków do bibliotek naukowych i archiwów na całym świecie.

5). National Library Catalogues Worldwide <<http://www.library.uq.edu.au/ssah/jeast>>, katalog prowadzony przez bibliotekę University of Queensland w Australii, zawierający linki do stron domowych i katalogów *on-line* ponad 70 bibliotek narodowych z całego świata.

6). The Library of Congress <<http://catalog.loc.gov>>. Największa biblioteka na świecie. Ogromna baza danych, zawierająca ponad 12 mln wpisów o zasobach biblioteki: książki, wydawnictwa seryjne, pliki komputerowe, manuskrypty, materiały kartograficzne, nagrania *audio-video*. Rozbudowane katalogi i doskonały mechanizm wyszukiwawczy z możliwością zapisania wyników przeszukiwania na dysku twardym komputera lub wy-

drukowania na drukarce. Na przykład użycie jako klucza słowa „Warszawa” i pola przeszukiwania „gdziekolwiek” — zwraca ponad 10 tys. trafień — system poinformował, że nie może więcej wyświetlić; klucz „Olsztyn” — 772 trafienia; „Allenstein” — 26; „Poznań” — 7127.

7). The British Library <<http://portico.bl.uk/>>. Jedna z największych bibliotek na świecie. Katalog dostępny *on-line* zawiera ponad 10 mln wpisów.

8). Netzwerk von Bibliotheken und Informationsstellen in der Schweiz <<http://www.nebis.ch/index.html>> (także w wersji angielskiej i francuskiej). Bardzo ciekawy przykład niezwykle efektywnego narzędzia internetowego wspierającego historyka. Praktycznie w ciągu kilku minut można uzyskać precyzyjną odpowiedź o zasobach bibliotecznych Szwajcarii. Witryna zawiera zespolony katalog ponad 60 szwajcarskich bibliotek naukowych ze wszystkich regionów językowych, zawierający informacje o ponad 2 mln tytułów książek, serii wydawniczych, czasopism i innych materiałów. Wyszukiwarka zwraca dane bibliograficzne i miejsce przechowywania odszukanych pozycji. Najważniejsze dokumenty udostępniane są *on-line*.

Dostęp do sieci daje historykowi także możliwość łatwego zapoznania się z nowościami wydawniczymi wielu renomowanych oficyn. W tym celu może on odwiedzić witrynę jednej z licznych księgarni internetowych lub specjalistyczny serwis wyszukiwawczy:

a) Amazon <<http://www.amazon.com/exec/obidos/subst/home/home.html/103-2564594-6490236>>, największa światowa księgarnia internetowa;

b) Barnes & Noble <<http://www.bn.com>>, renomowana księgarnia wysyłkowa;

c) BookFinder <<http://www.bookfinder.com>>, serwis zawierający informacje o ponad 30 mln pozycji i 30 tys. wydawnictw z całego świata.

Podstawą badania historycznego jest praca ze źródłem. Internet już dziś może zaferować historykowi bardzo bogatą ofertę bezpośredniego, sieciowego dostępu do różnorodnych źródeł i opracowań naukowych. Jeśli chodzi o materiały tekstowe, to udostępniane są one zasadniczo w dwóch postaciach:

1). Tekstu elektronicznego, tzw. e-text. Ten sposób udostępniania oddaje wiernie treść tekstu, umożliwia jego automatyczne przeszukiwanie lub indeksowanie oraz obrabianie w dowolnym edytorze tekstowym lub innym wyspecjalizowanym narzędziu komputerowym. Nie jest jednak możliwy do zastosowania, jeżeli istotna wartość informacyjna zawarta jest w cechach formalnych oryginału, takich jak np. układ graficzny, krój i wielkość liter, kolorystyka itp. W postaci *e-textu* publikowana jest zdecydowana większość dostępnych w sieci opracowań naukowych.

2). Zapisanego cyfrowo (digitalizacja) wizerunku oryginalnego źródła lub tekstu. Sposób ten wyklucza elektroniczne przetwarzanie treści dokumentu.

W przypadku materiałów o charakterze ikonograficznym z oczywistych względów dostępne są w sieci wyłącznie ich cyfrowe reprodukcje. Osobną kategorię stanowią źródła *audio-video*, które prezentowane są najczęściej w jednym ze standardowych formatów odczytywanych przez komputer osobisty.

Wśród dostępnych w sieci *e-textów* przeważają artykuły naukowe z czasopism. Wynika to z faktu, że współcześnie większość poważnych periodyków naukowych wydawanych w USA i Europie Zachodniej ma swoją wersję elektroniczną. Bieżące numery wydawane są dwutorowo. W wielu ośrodkach trwają prace, aby w formie elektronicznej udostępniać także numery archiwalne. Na przykład w USA cztery liczące się ośrodki: American Historical Association, Organization of American Historians, University of Illinois i Na-

tional Academy Press połączyły siły i środki w celu sieciowego udostępniania historykom najwartościowszych źródeł. Powołane przez nie w marcu 2000 r. The History Cooperative <<http://www.historycooperative.org>> w pierwszej kolejności zamierza udostępnić pełnotekstowo dwa liczące się czasopisma historyczne: „American Historical Review” <<http://www.historycooperative.org/ahr>> i „Journal of American History” <<http://www.indiana.edu/~jah>>. Dostęp do nich będą mieli członkowie obu towarzystw historycznych oraz instytucje, które subskrybują drukowaną wersję czasopism. W sieci funkcjonują także wydawane na bardzo wysokim poziomie naukowym czasopisma, które nie mają swego „papierowego” odpowiednika, np. irlandzki „Chronicon” <<http://www.ucc.ie/chronicon>>, firmowany przez wydział historyczny University College, Cork. Liczba dostępnych w Internecie czasopism jest już tak duża, że powstały specjalne przewodniki, ułatwiające poruszanie się w tym gąszczu:

- a) Ejournal Site Guide <<http://www.library.ubc.ca/ejour>>;
- b) Serials in Cyberspace: Collections, Resources, and Services <<http://www.uvm.edu/~bmaclenn>>;
- c) Directories of Electronic Journals <http://libraries.ucsd.edu/ejournals/history_and_area_studies.html>;
- d) Electronic Journals Resource Directory <<http://library.usask.ca/~scottp/links>>;
- e) Electronic Journals Miner <<http://ejournal.coalliance.org>>.

Coraz powszechniejsze stają się także biblioteki *on-line*, niestety najczęściej komercyjne. W poszukiwaniu interesującego artykułu warto zajrzeć do:

- 1). Swetsnet Navigator <<http://ilm.swetsnetnavigator.com>>, internetowy serwis spisów treści. Umożliwia on dostęp do spisów treści ponad 17 tys. czasopism, abstraktów lub pełnych tekstów czasopism elektronicznych (w zależności od prenumeraty drukowanej). Ogółem ten serwis rejestruje 727 historycznych i geograficznych czasopism naukowych z całego świata, w tym 168 dostępnych pełnotekstowo *on-line*, z tego umożliwi wolny dostęp do 104 periodyków. Reprezentowane są także czasopisma polskie, np. „Acta Poloniae Historica” (można przeglądać spis treści od 1996 r.).

- 2). Library Technology Alliance, Ltd, Periodicals. net <<http://www.periodicals.net/index.htm>>, rozbudowany portal zawierający prawie 100 tys. rozmaitych tekstów elektronicznych, niestety komercyjny. Istnieje możliwość uzyskania limitowanego trzydziestodniowego dostępu do baz w trybie Trial.

- 3). EBSCO Publishing <<http://www.epnet.com>>, witryna komercyjna, prawie 1,5 tys. tytułów czasopism, 118 publikacji naukowych na temat historii Polski, w tym 49 pełnotekstowych.

- 4). FindArticles. com <<http://www.findarticles.com/PI/index.jhtml>>, specjalistyczna wyszukiwarka internetowa.

- 5). MagPortal. com <<http://magportal.com>>, także specjalistyczna wyszukiwarka.

W bardzo wielu krajach świata trwają zaawansowane prace nad udostępnieniem za pośrednictwem Internetu najważniejszych dokumentów oraz materiałów literackich i historycznych. Na przykład dzięki długofalowemu programowi digitalizacji francuskiej i światowej spuścizny kulturowej prowadzonemu przez Bibliothèque Nationale de France, powstała imponująca biblioteka elektroniczna — Gallica 2000 <<http://gallica.bnf.fr>>. Jest to w chwili obecnej jedna z największych na świecie kolekcji, dysponująca ponad 95 tys. zdigitalizowanych dokumentów, w tym wieloma historycznymi oraz ponad tysiącem udostępnianych w postaci *e-textu*.

Podobny wysiłek podejmuje wiele ośrodków naukowych, np. Hanover Historical Texts Project <<http://history.hanover.edu/project.html>>, działające od 1995 r. centrum opracowywania i udostępniania najważniejszych dla historii świata tekstów źródłowych. Amerykańskie przedsięwzięcie Project Gutenberg <<http://www.gutenberg.net>>, czy podobnie się nazywająca, aczkolwiek zupełnie odrębna, inicjatywa dotycząca literatury niemieckojęzycznej Projekt Gutenberg — DE <<http://gutenberg.aol.de>> dysponują dziś bardzo bogatą kolekcją dostępnych *on-line* tekstów — arcydzieł światowej literatury pięknej. Przedsięwzięcia tego typu wyznaczają nowe standardy dostępu do wiedzy, informacji i rozrywki.

Większość wielkich bibliotek ma wyspecjalizowane oddziały, udostępniające posiadane zbiory w postaci elektronicznej. Powstają także międzynarodowe organizacje i instytucje wspierające szeroko rozumianą komputeryzację archiwów.

1). IFDO — International Federation of Data Organizations for the Social Sciences <http://www.ifdo.org/org_archives/index_bfr.htm>. Międzynarodowa organizacja powołana przez archiwa narodowe kilkunastu krajów. Jej zasadniczym celem jest promowanie wielopłaszczyznowej współpracy pomiędzy archiwami w celu przyspieszenia tempa rozwoju sieciowego udostępniania danych archiwalnych dla badań w naukach społecznych. Na stronie dostępny jest przewodnik po zasobach archiwalnych dla nauk społecznych oraz liczne linki do innych witryn.

2). CESSDA — Council of European Social Science Data Archives <<http://www.nsd.uib.no/Cessda>>. Europejskie zrzeszenie kilku elektronicznych archiwów. Ścisłe współpracuje z IFDO. Dostępny jest rewelacyjny, zintegrowany katalog operujący według pól kluczowych: nazwisko, zawartość, zakres chronologiczny i terytorialny. Możliwość stosowania operatorów logicznych. Zaimplementowana wyszukiwarka przeszukuje paralelnie katalogi dziesięciu narodowych archiwów elektronicznych będących członkami CESSDA (Francja, Dania, Wielka Brytania, Norwegia, Szwecja, Izrael, Holandia, Węgry, Niemcy, USA).

3). IASSIST — International Association for Social Science Information Service and Technology <<http://www.iassistdata.org>>, organizacja zrzeszająca tak korporacyjnych, jak i indywidualnych, profesjonalnych użytkowników udostępnianej cyfrowo informacji oraz instytucje gromadzące i udostępniające zbiory w postaci cyfrowej. Jej celem jest wspieranie badań naukowych w naukach społecznych.

4). Inter-University Consortium for Political and Social Research <<http://www.icpsr.umich.edu/index.html>>. Konsorcjum zrzeszające ponad 300 uniwersytetów i szkół wyższych z 16 krajów świata. Członkowie konsorcjum mają dostęp m.in. do wspólnego zasobu źródłowego obejmującego ponad 5 tys. tytułów i ponad 45 tys. pojedynczych tekstów. Mogą także liczyć na profesjonalną pomoc we wdrażaniu nowoczesnych technologii informatycznych. Polska w konsorcjum reprezentowana jest jedynie przez Instytut Studiów Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego.

Interesujące są także inicjatywy narodowe — powoływanie centrów informacji archiwalnej, np. utworzony w 1986 r. niemiecki ośrodek GESIS — German Social Science Infrastructure Service <<http://www.gesis.org/en/index.htm>>. Na stronie znaleźć można liczne linki ułatwiające poszukiwanie określonych źródeł i literatury, głównie niemieckojęzycznej. W ramach serwisu utworzono także specjalną filię — Branch Office <http://www.gesis.org/en/gesis_branch_office/index.htm>, której zadaniem jest ułatwianie transferu informacji o badaniach w naukach społecznych oraz materiałów źródłowych

pomiędzy krajami, jak to określono, wschodniej i zachodniej Europy. Biuro wspiera współpracę międzynarodową w badaniach naukowych, adresując swoje programy do następujących krajów: Białorusi, Bułgarii, Czech, Estonii, Litwy, Łotwy, Polski, Rumunii, Rosji, Słowacji, Ukrainy i Węgier. W Wielkiej Brytanii pod auspicjami Komisji Rękopisów Historycznych stworzono zintegrowaną wyszukiwarkę ARCHON — Archival Resources Online <<http://www.hmc.gov.uk/archon/archon.htm>>, pozwalającą uzyskać dostęp do katalogów archiwalnych w Zjednoczonym Królestwie. Jest to podstawowe źródło informacji dla historyków wykorzystujących w badaniach nad historią Wielkiej Brytanii źródła rękopiśmienne. Także Public Record Office <<http://www.pro.gov.uk>> udostępnia *on-line* liczący ponad 8 mln rekordów katalog elektroniczny. Zintegrowany katalog źródeł rękopiśmiennych NUMC — National Union Catalog of Manuscript Collections <<http://www.loc.gov/coll/nucmc/nucmc.html>> utworzyła również Biblioteka Kongresu. Zawiera on informacje o zasobach rękopiśmiennych ponad 1400 archiwów, głównie amerykańskich.

Lista archiwów udostępniających dziś archiwalia *on-line* jest bardzo długa. Do najbardziej interesujących z punktu widzenia historyka należą m.in.:

Archiwa europejskie:

- 1). Austria — Wiener Institut für Sozialwissenschaftliche Dokumentation und Methodik, Wiedeń <<http://www.wisdom.at>>.
- 2). Belgia — Belgian Archives for the Social Sciences, Louvain-la-Neuve <<http://bass.rspo.ucl.ac.be/bass>>.
- 3). Dania — Danish Data Archive, Odense <<http://www.dda.dk>>.
- 4). Estonia — Estonian Social Science Data Archive, Tallin <<http://psych.ut.ee/esta>>.
- 5). Finlandia — Finnish Social Science Data Services, Tampere <<http://www.fsd.uta.fi>>.
- 6). Francja — Banque de Données Socio-Politiques, Grenoble <<http://solcidsp.upmf-grenoble.fr>>.
- 7). Grecja — Social Data Bank, Ateny <<http://www.ekke.gr/databank>>.
- 8). Hiszpania — Archivo de Estudios Sociales, Madryt <<http://www.cis.es>>.
- 9). Holandia — Duth Social Science Data Services, Amsterdam <<http://www.niwi.knaw.nl/us/navigate/rawdata.htm>>.
- 10). Niemcy — Zentralarchiv für Empirische Sozialforschung, Kolonia <<http://www.gesis.org/ZA>>.
- 11). Norwegia — Norwegian Social Science Data Services, Bergen <<http://www.nsd.uib.no>>.
- 12). Słowenia — Arhiv Družboslovnih Podatkov, Lubiana <http://rcul.uni-lj.si/~fd_adp>.
- 13). Szwajcaria — Swiss Information and Data Archive Service for the Social Sciences, Neuchâtel <<http://www.sidos.ch>>.
- 14). Szwecja — Swedish Social Science Data Services, Göteborg <<http://www.ssd.gu.se/enghome.html>>.
- 15). Węgry — Social Research Informatics Center, Budapeszt <<http://www.tarki.hu/index-e.html>>.
- 16). Wielka Brytania — UK Data Archive, Essex <<http://www.data-archive.ac.uk>>.
- 17). Włochy — Archivio Dati e Programmi per le Scienze Sociali, Mediolan <<http://www.sociologia.unimib.it/sociodata>>.

Archiwa USA i Kanady:

1). Don Mabry's Historical Text Archive <<http://historicaltextarchive.com>> zawiera dużo ciekawych materiałów, w tym *polonica*, np. *A Short History of Austria–Hungary and Poland* <<http://historicaltextarchive.com/austria/index.htm>>, książka z 1914 r., zdigitalizowana w roku 1995, czy *A History of East Central Europe* <<http://historicaltextarchive.com/halecki>>, książka autorstwa Oskara Haleckiego z 1952 r., zdigitalizowana w roku 1998.

2). Carleton University Data Center, Ottawa <<http://www.carleton.ca/~ssdata/>>.

3). Columbia University Electronic Data Services, Nowy York <<http://www.cc.columbia.edu/acis/eds>>.

4). Geospatial and Statistical (Geostat) Data Center, Wirginia <<http://fisher.lib.virginia.edu>>.

5). Harvard Data Center, Massachusetts <<http://www.hmdc.harvard.edu/jsp/index.jsp>>.

6). Institute for Social Science Research, University of California, Los Angeles <<http://www.sscnet.ucla.edu/issr/da>>.

7). Institute for Research in Social Science, University of North Carolina, Chapel Hill <http://www.irss.unc.edu/data_archive>.

8). Murray Research Center, Harvard University, Cambridge <<http://www.radcliffe.edu/murray/data/index.htm>>.

9). National Opinion Research Center, University of Chicago <<http://www.norc.uchicago.edu/homepage.htm>>.

10). DPLS — Data and Program Library Service, Wisconsin <<http://dpls.dacc.wisc.edu>>.

11). Princeton University Data Library, New Jersey <<http://www.princeton.edu/~data/index.html>>.

12). San Diego Social Science Data Center, Kalifornia <<http://ssdc.ucsd.edu>>.

13). Social Science Computing Laboratory Univ. of W. Ontario, London <<http://www.ssc.uwo.ca/sscl/drl>>.

14). Social Science Data Archives UC, Irvine, Kalifornia <<http://sun3.lib.uci.edu/~dtsang/ssda.htm>>.

15). The Roper Center, Connecticut <<http://www.ropercenter.uconn.edu>>.

16). TriUniversity Data Resource <<http://drc.uoguelph.ca>>.

17). UBC Data Library, Vancouver <http://www.edudata.educ.ubc.ca/Data_Pages/ubc_data.htm>.

18). University of Alberta Data Library, Edmonton <<http://www.library.ualberta.ca/datalibrary/index.cfm>>.

Inne archiwa pozaeuropejskie:

1). Australia — Social Science Data Archives, Canberra <<http://ssda.anu.edu.au>>.

2). Indie — Indian Social Science Research Council, New Delhi <<http://www.icssr.org/>>.

3). Izrael — Israel Social Science Data Archive, Jerozolima <<http://isdh.huji.ac.il>>.

4). Japonia — Center for Social Science Research on Japan — Data Archive, Tokio <<http://ssjda.iss.u-tokyo.ac.jp/pages/ssjda-e>>.

5). Nowa Zelandia — New Zeland Social Science Research Data and Information Services Centre, Massey <<http://www.massey.ac.nz/~NZSRDA>>.

6). Republika Południowej Afryki — South African Data Archive, Pretoria <<http://www.nrf.ac.za/sada>>.

7). Urugwaj — Banco de Datos, Montevideo <<http://www.rau.edu.uy/fcs/banco/banco.htm>>.

Jak już wspomniano, oprócz witryn o pełnym profilu gromadzenia i udostępniania danych historycznych istnieją w sieci także bardzo liczne, ściśle sprofilowane ośrodki dysponujące materiałami dotyczącymi określonej epoki, procesu lub wydarzenia historycznego bądź określonej instytucji publicznej, np.:

a) Online Reference Book for Medieval Studies <<http://orb.rhodes.edu>> — akademicki portal poświęcony średniowieczu;

b) Perseus <<http://perseus.csad.ox.ac.uk>> — bogata kolekcja różnych źródeł związanych z historią starożytną, zwłaszcza grecką. Teksty najczęściej prezentowane są w języku oryginału i przetłumaczone na angielski;

c) WW II Resources <<http://www.ibiblio.org/pha>> — kilka tysięcy dokumentów dotyczących wszystkich aspektów drugiej wojny światowej w Europie i w Azji — teksty, dokumenty dyplomatyczne, noty, memoranda, instrukcje, telegramy, listy, umowy międzynarodowe, w tym pakt Ribbentrop–Mołotow z tajnym protokołem, przemówienia polityków, np. słynne przemówienie sejmowe Józefa Becka z 5 maja 1939, wywiady prasowe, fotografie;

d) Center for Military History <<http://www.army.mil/cmh-pg>> — zawiera głównie materiały dotyczące USA, liczne teksty i ikonografie;

e) Government & Social Science Information European Union Internet Resources — Uniwersytet w Berkeley <<http://www.lib.berkeley.edu/GSSI/eu.html>> — informacje o Unii Europejskiej, najważniejsze dokumenty poszczególnych organów unijnych;

f) Historical Archives of the European Communities <<http://www.arc.iue.it/eharen/Welco-en.html>> — historyczne archiwum Wspólnoty Węgla i Stali i EWG.

Jedną z ciekawszych i dynamicznie rozwijających się na świecie form obiegu informacji są listy dyskusyjne. Ich podstawowym walorem jest szybkość wymiany poglądów i praktycznie brak ograniczeń tak co do wielkości (liczebności) forum dyskusyjnego, jak i zakresu geograficzno–terytorialnego. Poszukując listy dyskusyjnej na określony temat można odwiedzić H–Net <<http://www2.h-net.msu.edu/lists>> — prowadzony przez uniwersytet stanowy w Michigan (Michigan State University) specjalistyczny portal oferujący dostęp do ponad stu list poświęconych różnorodnym tematom historycznym lub JISC–mail <<http://www.jiscmail.ac.uk/category/V1.html>> — bardzo dobry serwis angielski, prowadzony przez National Academic Mailing List Service, oferujący kontakt elektroniczny ze środowiskiem akademickim Wielkiej Brytanii.

Wśród dyscyplin historycznych najobszerniej dziś w sieci reprezentowane są chyba materiały do badań genealogicznych i prozopograficznych. Wynika to z faktu, że technologia komputerowa znakomicie radzi sobie z gromadzeniem i przetwarzaniem ogromnych niejednokrotnie ilości danych, które da się sparametryzować do określonego wzorca. Wymogi takie spełniają dane genealogiczno–demograficzne. W sieci funkcjonują bardzo liczne specjalistyczne portale opracowujące tego typu materiały i tworzące elektroniczne bazy danych:

1). Prawdopodobnie największą bazą danych dysponują Mormoni — FamilySearch Internet Genealogy Service <<http://www.familysearch.org>>. Ich gigantyczne, prowadzone od 1894 r. archiwum zawiera ponad 2,2 mln rolek mikrofilmów, 300 tys. książek i ponad

4,5 tys. czasopism. Komputerowa baza danych zawiera dane ponad 35,6 mln rodzin, zaś w międzynarodowym indeksie genealogicznym (International Genealogical Index) zarejestrowano informacje o ok. 600 mln osób z całego świata. Poszukiwania przodków ułatwia rozbudowana wyszukiwarka. Na stronie dostępne są także rozbudowane poradniki, prowadzące krok po kroku przez strukturę bazy i jej zasoby.

2). Cyndis List of Genealogy Sites on the Internet <<http://www.cyndislist.com>> — gigantyczna kolekcja ponad 90 tys. linków do stron odnoszących się do genealogii, podzielonych na 150 kategorii, w tym 214 stron poświęconych genealogii polskiej.

3). RootsWeb <<http://www.rootsweb.com>> — jeden z największych ogólnodostępnych portali genealogicznych. Bardzo wydajna, przeszukująca równocześnie kilkadziesiąt genealogicznych baz danych wyszukiwarka. Wystarczy wpisać nazwisko i ewentualnie imię poszukiwanej osoby, aby po chwili otrzymać raport, gdzie w sieci występują informacje na jej temat.

4). Ancestry <<http://www.ancestry.com>> — portal zawierający imponującą bazę danych genealogicznych. Podobna jak w RootsWeb bardzo wydajna, wyspecjalizowana wyszukiwarka sieciowa.

5). AAG International Research <<http://www.intl-research.com>> — wyspecjalizowany profesjonalny portal dla genealogów i historyków zajmujących się badaniami propograficznymi.

Multimedialność Internetu umożliwia komfortowe prezentowanie materiałów ikonograficznych, takich jak zdjęcia, ryciny, portrety, plakaty itp. oraz audiowizualnych. Wiele portali internetowych wyodrębniło specjalne działy udostępniające tego typu materiały, np.:

a) Historical Picture Collections <<http://history.acusd.edu/gen/documents/clipsources.html>> — opracowany przez wydział historyczny University of San Diego zbiór kilkuset odnośników do stron zawierających materiały ikonograficzne;

b) Modern History Image Bank <<http://academic.brooklyn.cuny.edu/history/core/pics>> — pogrupowane według wielkich wydarzeń lub procesów historycznych;

c) Modern History Portraits <<http://academic.brooklyn.cuny.edu/history/virtual/portrait.htm>> — bardzo interesujący zbiór portretów ponad 300 osób, które miały wpływ na losy świata. Podział chronologiczno-rzeczowy;

d) Historical Sound & Image Archive <<http://www.earthstation1.com/history.html>> — bardzo interesujący portal, oferujący kilkadziesiąt kolekcji audiowizualnych odnoszących się do znanych postaci historycznych lub ważnych wydarzeń dziejowych;

e) Images from History <http://www.hp.uab.edu/image_archive/index.html> — kolekcja interesujących fotografii pogrupowanych w układzie chronologicznym;

f) Modern History in the Movies <<http://www.fordham.edu/halsall/mod/modsbookmovies.html>> — szczegółowe informacje na temat filmów fabularnych, dokumentalnych, a nawet animowanych, których akcja rozgrywa się w realiach historycznych, z podziałem na epoki historyczne.

Osobną, bardzo obszernie reprezentowaną w światowej sieci kategorią źródłową są wszelkiego rodzaju materiały kartograficzne, np.:

a) Perry-Castañeda Library Map Collection <http://www.lib.utexas.edu/Libs/PCL/Map_collection/Map_collection.html> — zgromadzony przez bibliotekę University of Texas w Austin imponujący zbiór ponad 230 tys. map, obejmujący wszystkie obszary geograficzne i epoki historyczne. Pod adresem <<http://www.lib.utexas.edu/Libs/PCL/>

Map_collection/map_sites/hist_sites.html> dostępny jest Historical Map Web Sites — obszerny zbiór linków pogrupowanych w układzie geograficznym;

b) Historical Maps on the Web <<http://www.lib.umich.edu/maplib/historical.html>> — przygotowany przez University of Michigan doskonały zestaw odnośników do kilkadziesiątu kolekcji map historycznych pogrupowanych w układzie geograficznym;

c) Map collections: 1500–1999 <<http://memory.loc.gov/ammem/gmdhtml/gmdhome.html>>. Wyodrębniony z Biblioteki Kongresu zespół American Memory. Stanowi on drobną część map (te które przekształcono do postaci cyfrowej) z liczącego ponad 4,5 mln pozycji zbioru oddziału kartograficznego tej biblioteki;

d) Feefhs Map Room <<http://www.feefhs.org/maps/indexmap.html>> — kolekcja map historycznych z 1882 r., obejmujących posiadłości naszych zaborców: Rosji, Niemiec i Austro-Węgier;

e) Map Machine <<http://www.nationalgeographic.com/resources/ngo/maps>> — witryna firmowana przez „National Geographic”. Bardzo interesująca propozycja dla historyków zajmujących się czasami najnowszymi. Ponad 150 tys. szczegółowych map. Łatwa w obsłudze wyszukiwarka miejscowości pozwala zlokalizować nawet niewielkie wioski;

f) MapQuest <<http://www.mapquest.com>> — interaktywne wyszukiwanie miejscowości na całym świecie.

Odszukanie funkcjonujących w obiegu sieciowym tekstów i innych materiałów elektronicznych sprawia niejednokrotnie znaczne trudności. Wiele z tych tekstów występuje poza kolekcjami zgromadzonymi przez ośrodki akademickie i naukowe lub portale internetowe. Zestawienie bibliografii na dany temat mogą ułatwić specjalistyczne wyszukiwarki, które przeszukują sieciowe zasoby historyczne pod kątem zadanego słowa kluczowego, np.:

a) On-line Books Page <<http://digital.library.upenn.edu/books>> — przygotowany przez bibliotekę University of Pennsylvania bardzo obszerny indeks *e-textów*. Możliwość przeszukiwania według kilku kluczy. Wybranie kategorii *history* otwiera dostęp do kolekcji tekstów podzielonych w układzie geograficznym;

b) Searchbooks <<http://www.searchbooks.com>>. Cała baza jest poindeksowana, możliwe jest więc bardzo szybkie przeszukiwanie zawartości książek. Na przykład słowo „Poland” występuje na stronach 866 książek dostępnych sieciowo, zaś „Polish” na 1210. Przy każdej pozycji wyszukiwarka wyświetla wiersz tekstu, w którym występuje poszukiwane słowo. Pozwala to łatwo zorientować się w treści książki i kontekście użycia poszukiwanego określenia;

c) MaxBot.com <<http://www.maxbot.com>> — zestaw czterech wyszukiwarek indeksujących łącznie ponad 25 mln stron.

Inną ciekawą opcją dostępną w Internecie jest możliwość bezpośredniego dotarcia do dziesiątków tysięcy abstraktów rozmaitych prac naukowych z całego świata. Niestety, tego typu opracowania najczęściej mają charakter komercyjny, np. ABC-Clio <<http://www.abc-clio.com/academic/products>> i korzystanie z nich wymaga uiszczenia odpowiedniej opłaty. Uzyskujemy wtedy dostęp do gigantycznej, aktualizowanej co miesiąc bazy abstraktów (75–100 słów), sporządzonych w języku angielskim. Baza ta dostępna jest także w formacie drukowanym oraz na CD-ROM. Wydanie za 2000 r.⁴ zawiera np.

⁴ *Historical Abstracts on Disc*, vol. 33–50, 51:1, 1982–2000, ABC-Clio, Inc. 2000.

abstrakty 296 898 artykułów z 2993 czasopism, 57 687 książek, 26 834 dysertacji oraz 675 kolekcji. Reprezentowane są prace naukowe z zakresu historii, napisane łącznie w 55 językach. Dominuje oczywiście literatura anglojęzyczna — 213 780 abstraktów. W znaczącej skali reprezentowane są także prace napisane po: francusku — 31 137, niemiecku — 29 918, rosyjsku — 20 429, hiszpańsku — 20 380, włosku — 13 147, polsku — 8848, węgiersku — 4080, czesku — 3963, chińsku — 3915. Abstrakty polskie obejmują 8717 artykułów, 125 książek oraz 6 dysertacji. Imponująca jest lista 75 polskich historycznych czasopism naukowych, które są lub były monitorowane przez twórców tej bazy. Całość wyposażona jest w niezwykle efektywną i prostą w obsłudze wyszukiwarke. Przeszukiwanie może być prowadzone według:

1. Indeksów lub ich kombinacji:

- a) dowolne słowo w tekście,
- b) według wyrażeń indeksowych,
- c) autor lub wydawca,
- d) tytuł,
- e) tytuł czasopisma,
- f) zakres chronologiczny,
- g) typ dokumentu,
- h) język oryginału.

2. Zawartości dowolnego pola bazy.

Przykładowo, wpisanie klucza: „Poland” — baza zwraca 12 429 pozycji, w tym 2921 anglojęzycznych; „Polen” — 255 pozycji niemieckojęzycznych i 8 anglojęzycznych; „Polsk” — 4 pozycje w czasopismach szwedzkich i duńskich.

W wymienionych wyżej portalach i witrynach internetowych z natury rzeczy dominują materiały poświęcone głównie historii angloamerykańskiej. Można tam wprawdzie odnaleźć także, niejednokrotnie bardzo wartościowe, materiały dotyczące historii Polski, jednak mają one najczęściej charakter przyczynkarski. Dorobek polskich placówek naukowo-dydaktycznych, bibliotecznych i archiwalnych w upowszechnianiu za pośrednictwem Internetu materiałów mogących wspomóc historyka jest znacznie skromniejszy niż w USA i Europie Zachodniej. Poza przyczynami technicznymi (słabsze łącza i serwery, niedostosowane do licznych odwiedzin i pobierania materiałów oraz relatywnie bardzo wysoki koszt dostępu do Internetu), najczęściej decydujący wpływ na ten stan rzeczy ma brak długofalowego planu cyfrowego udostępniania narodowej spuścizny historycznej. Konsekwencją tego jest zasadniczo brak instytucjonalnego (a tym samym i finansowego) wsparcia dla inicjatyw publikowania w sieci źródeł i opracowań naukowych. Poważną barierą jest także trudność w opanowaniu nowych technologii informacyjnych przez znaczną część środowiska historycznego oraz przywiązanie do tradycyjnych metod kwerendy i heureka. W większości przypadków wynika to z braku rozeznania w faktycznych zasobach Internetu.

Niemniej jednak w ostatnim czasie widać w tym względzie wyraźny postęp. Stosunkowo najlepiej dostępna jest informacja o zasobach polskich bibliotek naukowych:

1). Biblioteka Narodowa <<http://193.59.172.222/wykaz.htm>> — udostępnia kilkanaście sprofilowanych baz danych, w tym m.in. „Książki polskie od roku 1980” — elektroniczna wersja „Przewodnika Bibliograficznego”, zawierająca ponad 260 tys. rekordów z możliwością przeszukiwania za pomocą 8 indeksów oraz „Artykuły z czasopism polskich od roku 1996” — elektroniczna wersja „Bibliografii Zawartości Czasopism”, rejestrująca

materiały z ponad 1500 czasopism, 205 tys. rekordów z możliwością przeszukiwania za pomocą 9 indeksów.

2). Biblioteka UMK <<http://katalog.bu.uni.torun.pl>> — katalog elektroniczny do zbiorów własnych i eksperymentalny interfejs do katalogów bibliotecznych — przeszukiwanie katalogów ok. 50 bibliotek naukowych polskich i zagranicznych.

3). Elektroniczna Biblioteka <<http://ebib.oss.wroc.pl/index.php>> — znakomicie, profesjonalnie prowadzony serwis internetowy; oferuje bardzo obszerny zestaw linków do witryn WWW bibliotek polskich pogrupowanych według miast i typów bibliotek oraz bibliotek narodowych bardzo wielu krajów świata. Ponadto, co dla użytkownika jest szczególnie praktyczne, oferuje obszerny spis bibliotek w Polsce i na świecie, udostępniających swoje katalogi *on-line*.

4). Biblioteka Kórnicka PAN <<http://www.bkpan.poznan.pl/colof.shtml>> — jako jeden z nielicznych ośrodków w kraju wspólnie z Centrum Elektronicznych Tekstów Humanistycznych programowo zajmuje się przetwarzaniem do postaci elektronicznej ważnych materiałów źródłowych. Udostępnia sieciowo bardzo interesujące własne opracowania dotyczące elit politycznych Polski XVI–XVIII w. oraz genealogię szlachty wielkopolskiej na podstawie Tek Dworzaczka⁵.

W poszukiwaniu informacji o polskich archiwach państwowych najlepiej odwiedzić witrynę Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych <<http://www.archiwa.gov.pl/indexpl.html>>. Dostępny jest z niej System Ewidencji Zasobu Archiwalnego „SEZAM”. Jest to spis zespołów przechowywanych i konserwowanych w archiwach państwowych Rzeczypospolitej Polskiej oraz w archiwach Polskiego Instytutu Naukowego w Ameryce i Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Baza danych zawiera informacje o zasobie na poziomie zespołu: nazwę zespołu, klasyfikację twórców, daty krańcowe dokumentacji, rozmiar w j.a. i m.b. materiałów archiwalnych (kat. A) i dokumentacji niearchiwalnej (kat. B), stan opracowania — rodzaj karty zespołu i istniejące pomoce archiwalne oraz miejsce przechowywania.

Pojawiła się także bardzo interesująca strona — Abstrakty: Wydawnictwo DiG <<http://www.dig.com.pl/abstrakty/index.html>>. Jest to cenna inicjatywa, wspierana finansowo przez Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego, udostępnienia abstraktów publikacji z kilkunastu czasopism naukowych, m.in. „Przeglądu Historycznego” czy „Dziejów Najnowszych”. Aktualnie funkcjonuje wersja próbna strony, tylko niektóre periodyki mają wprowadzone abstrakty, z pozostałymi można się zapoznać na poziomie spisu treści.

Polskie środowisko naukowe, w tym historyczne, rejestrowane jest na bieżąco przez Ośrodek Przetwarzania Informacji <<http://www.opi.org.pl>>, powołany w 1990 r. jako jednostka badawczo-rozwojowa nadzorowana przez Komitet Badań Naukowych. Jest to niewątpliwie najobszerniejsza zintegrowana baza danych o polskiej nauce, zawierająca następujące zbiory informacji⁶:

---

⁵ Zespół pracowników Biblioteki Kórnickiej opracował i wydał na CD-ROM spuściznę po prof. Włodzimierzu Dworzaczku — *Teki Dworzaczka: materiały historyczno-genealogiczne do dziejów szlachty wielkopolskiej XV–XX w.*, CD-ROM v. 1.2.0, Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk 1997. Część tego opracowania dostępna jest sieciowo.

⁶ Informacje za stroną domową WWW Ośrodka Przetwarzania Informacji.

1). „Badania Naukowe — SYNABA” — ponad 140 tys. sprawozdań z prac naukowo-badawczych, rozwojowych, rozpraw doktorskich i habilitacyjnych oraz ekspertyz naukowych wykonywanych przez jednostki naukowe i badawczo-rozwojowe oraz szkoły wyższe, zbieranych od 1984 r., od 1996 r. również w języku angielskim. W tym ponad 1700 z zakresu nauk historycznych (podzielone na 19 kategorii).

2). „Rozprawy Doktorskie i Habilitacyjne” — ponad 27 900 rekordów zawierających dane personalne osób, które otrzymały stopień naukowy doktora lub doktora habilitowanego oraz informacje dotyczące tematu rozprawy, miejsca uzyskania stopnia naukowego, recenzentów i promotorów. W bazie wymienionych jest 2918 historyków posiadających tytuł lub stopień naukowy.

3). „Instytucje Naukowe” — ponad 6200 opisów instytucji naukowych i jednostek badawczo-rozwojowych oraz instytucji wspierających naukę, takich jak archiwa, muzea i biblioteki, w tym prawie 300 instytucji nauki historycznej.

4). „Polish Research Directory” (odpowiednik zbioru „Instytucje Naukowe” w języku angielskim).

5). „Ludzie Nauki” — ponad 65 tys. rekordów dotyczących pracowników naukowych, w tym ok. 9 tys. osób z tytułem profesora, ok. 11 tys. osób z tytułem doktora habilitowanego oraz prawie 44 tys. osób z tytułem doktora; dyscypliny naukowe i specjalności tych osób podane są w językach polskim i angielskim.

6). „Instytucje Decyzyjne i Doradcze w Sferze Nauki” — ok. 460 opisów zawierających informacje o instytucjach i urzędach administracji centralnej odpowiedzialnych za politykę naukową, korporacjach uczonych i ciałach społecznych pełniących funkcje doradcze.

7). „Społeczny Ruch Naukowy” — ok. 500 opisów towarzystw, stowarzyszeń naukowych i naukowo-zawodowych oraz fundacji działających w sferze nauki.

8). „Placówki Informacji Naukowej i Technicznej w Polsce” — ponad 9,5 tys. rekordów zawierających informacje o najważniejszych bibliotekach i ośrodkach informacji naukowej i technicznej.

9). „Oferta Nauki” — ponad 1150 opisów nowych technologii, produktów i usług oferowanych przez placówki naukowo-badawcze i badawczo-rozwojowe.

10). „National Citation Report for Poland” (NCR) — zbiór zawiera ponad 114 tys. informacji o publikacjach i cytowaniach zamieszczonych w czasopismach, stanowiących bazę źródłową dla Instytutu Informacji Naukowej (Institute for Scientific Information) w Filadelfii; dotyczy artykułów, w których przynajmniej jeden autor pochodzi z Polski; obejmuje informacje od 1981 r.

11). „Jakość i Certyfikacja” — zbiór sformalizowanych informacji dotyczących problematyki zarządzania jakością i certyfikacji w polskim środowisku badawczym i technicznym.

Baza wyposażona jest w bardzo dobrą wielokluczową wyszukiwarkę. Jej podstawową słabością jest brak adresów poczty elektronicznej i witryn internetowych prezentowanych instytucji lub osób.

Specjalistyczne portale historyczne powstają jednostkowo przy niektórych ośrodkach naukowych, aczkolwiek, jak na razie, brak im jeszcze rozmachu i skali witryn amerykańskich czy zachodnioeuropejskich, jak np.:

1). Clionet <<http://human.uwm.edu.pl/historia/index.htm>> — portal Instytutu Historii Uniwersytetu Warmińsko–Mazurskiego i Stosunków Międzynarodowych UW–M w Olsztynie, linki do ośrodków nauki historycznej, bibliotek i archiwów.

2). Cyberhistoria <<http://www.historia.uw.edu.pl>> — wirtualny serwer Instytutu Historycznego UW, udostępnia m.in. wybrane artykuły pracowników i studentów Instytutu, ostatnie roczniki „Przeglądu Historycznego”, biogramy kadry nauczającej.

Jeśli chodzi o specjalistyczne portale poświęcone określonej dyscyplinie lub epoce historycznej, to należą one jeszcze do rzadkości. Wartościowe materiały dotyczące historii Polski znaleźć prędzej można na serwerach zagranicznych, np. w przypadku badań genealogicznych warto zajrzeć na strony:

1). Polish Genealogical Society of America <<http://www.pgsa.org/ancestry.htm>> — oficjalna strona powstałego w 1978 r. w Chicago Polskiego Towarzystwa Genealogicznego. Zaimplementowana wyszukiwarka oparta jest głównie na indeksach zgonów, małżeństw, jubileuszy sporządzonych w oparciu o prasę polonijną i wydawnictwa kościelne oraz instytucji polskich.

2). Jewish Records Indexing — Poland <<http://www.jewishgen.org/JRI-PL>> — zbiór zapoczątkowany w 1995 r., stanowi dziś największą w pełni przeszukiwalną bazę danych o ludności żydowskiej na ziemiach polskich w XIX w. dostępną w Internecie. Baza jest stale uzupełniana. Aktualnie zawiera ponad 900 tys. poindeksowanych rekordów ze 150 polskich miast.

3). W poszukiwaniu materiałów kartograficznych pomóc może odwiedzenie witryny Muzeum Polskiego w Rapperswilu <<http://www.muzeum-polskie.rg/galeria-1b.htm>>. Udostępnia ono sieciowo kolekcję 26 pięknych starych map ziem polskich.

Bardzo skromna jest także oferta sieciowa polskojęzycznych monografii naukowych. Dość liczne są natomiast prywatne strony historyczne prowadzone przez hobbystów i entuzjastów. Ich poziom merytoryczny i stabilność w Internecie są bardzo zróżnicowane. Obok prawdziwych perełek, jak np. witryna poświęcona zamkom polskim <<http://zamki.pl>> istnieją także witryny, których odwiedzenie jest jedynie stratą czasu. Generalnie, ze względu na fakt, że większość prezentowanych tam materiałów nie przeszła żadnej procedury recenzyjnej, doskonale spełniają one funkcje propagowania historii, rzadziej jednak mogą stanowić podstawę do poważniejszych rozważań. Przegląd takich stron dostępny jest np. za pośrednictwem portalu Onet pod adresem <http://katalog.onet.pl/nauka_i_educacja/nauki_spoeczne_humanistyczne/historia>.

Podobnie skromna jest oferta historycznych czasopism elektronicznych <<http://bilon.miks.uj.edu.pl/czasop/pol.html#N>>. Do stabilniejszych należą np.:

a) ENIGMA <<http://www.magazyn.silesianet.pl>> — ukazujący się od kilku już lat historyczny magazyn internetowy. Istnieje możliwość zasubskrybowania za pomocą poczty elektronicznej;

b) Karta <<http://www.karta.org.pl/>> — kwartalnik ośrodka „Karta”, poświęcony głównie XX-wiecznej historii Polski i Europy Środkowo–Wschodniej. Publikuje liczne wspomnienia, dzienniki, listy, relacje uzupełnione o komentarz historyczny i materiały ikonograficzne.

Funkcjonujące w Internecie nieliczne polskie grupy dyskusyjne poświęcone historii mają charakter wyraźnie hobbystyczny, np. <http://www.com.pl/gl.phtml?group=pl.sci.historia&cmd_latest=latest&utagID=&category=&city=&prov>.

Wszystkie wymienione witryny i portale zestawione zostały w sposób subiektywny. Z całą pewnością w światowych zasobach Internetu odnaleźć można setki innych miejsc wartościowych dla historyka, a niewymienionych powyżej. Codziennie powstają liczne nowe portale i równocześnie wiele dotychczas istniejących kończy swój sieciowy żywot. Dlatego wymienione wyżej odnośniki z pewnością nie wyczerpują tematu obecności w sieci szeroko rozumianej nauki historycznej, a jedynie go sygnalizują. Zaprezentowany zestaw linków odnosi się do stanu z końca 2002 r.

MATERIALS**Krzysztof Narojczyk — The Internet for Historians**

A survey of basic information about possibility of using the Internet for the purpose of historical research. The author discusses the range of information available in the net, the courses and resources of searching, and the most important Internet addresses containing data about: publications, archives and source collections, bibliography, history courses as well as the addresses of Internet bookstores, on-line libraries and discussion forums. The survey reflects the situation in end-2002.

REVIEWS**COMMUNICATIONS**